

Stanisław Korenik

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

REGION A KSZTAŁTOWANIE SIĘ NOWYCH REALIÓW GOSPODARCZYCH

Streszczenie: Artykuł dotyczy problematyki związanej z kształtowaniem się nowych realiów gospodarczych. Szczególną uwagę zwrócono na kształtowanie się gospodarki opartej na wiedzy oraz formowanie się sieci gospodarczych. W artykule wskazano także na podstawowe czynniki dynamizujące współczesne społeczeństwa.

Słowa kluczowe: gospodarka sieciowa, region, gospodarka oparta na wiedzy.

Pod koniec XX wieku w wielu gospodarkach można było zaobserwować zmiany paradygmatu rozwojowego związanego z przechodzeniem z gospodarki przemysłowej (określanej mianem fordyzmu) do gospodarki opartej na wiedzy (określanej mianem postfordyzmu), czyli nowego systemu elastycznej specjalizacji, który ukształtował się w wyniku zastosowania najnowszych osiągnięć nauki w różnych dziedzinach życia. Według M. Castellsa nowa gospodarka wywodzi się z dwóch kluczowych branż, tj. techniki informacyjnej oraz finansów. Ich *novum* polegało nie tylko na tym, że tworzyły nowe produkty czy technologie, ale także je stosowały, co przekładało się zarówno na wzrost ich produktywności, jak i wypracowanie nowych form organizacji, które były następnie wprowadzane jako modelowe do innych dziedzin życia społeczno-gospodarczego¹. Jednak ta nowa gospodarka nie ukształtowała się równocześnie we wszystkich krajach, jej występowanie ma charakter selektywny. Na przykład S. Gomułka wskazuje, że globalizująca się gospodarka światowa ma wyraźnie dualny charakter. Wyróżnia on Technology Frontier Area (TFA) oraz pozostałe kraje. Podstawowymi różnicami między tymi krajami są różne mechanizmy wzrostu gospodarczego. W krajach zaliczanych do TFA „o postępie technicznym decyduje bowiem własna aktywność innowacyjna i własny sektor B+R (...), w krajach poza TFA (...) decyduje otwarcie na transfer z zewnątrz (dyfuzję) oraz wewnętrzne możliwości absorpcyjne”². Te różnice są tak fundamentalne, że zdaniem Gomułki potrzebne są dwie różne teorie wzrostu gospodarczego dla tych segmentów

¹ M. Castells, *Spoleczeństwo sieci*, PWN, Warszawa 2008, s. 147.

² S. Gomułka, *Mechanizmy i źródła wzrostu gospodarczego w świecie*, [w:] R. Rapacki (red.), *Wzrost gospodarczy w krajach transformacji. Konwergencja czy dywergencja?* PWE, Warszawa 2009, s. 17.

gospodarki światowej. Zgodne jest to z pojęciem *path dependency* (ścieżki dojścia), które wskazuje, że naszą sytuację warunkują nie tylko obecne stany, ale też sposoby ich osiągnięcia. W książce *The Spatial Economy: Cities, Regions, and International Trade* wydanej w 1999 r. autorzy, analizując rozwój regionów, zwracają uwagę m.in. na występowanie zjawiska *lock-in*³, tj. kosztów, które powodują, że dany obszar przyjmuje określone wzorce rozwoju. Równocześnie we współczesnej gospodarce przestrzennej wzrasta znaczenie efektu zamknięcia (*lock-in*) oraz efektu sieci (*network effect*), co powoduje, że zaczynają dominować nieliczne domknięte miejsca, którymi stają się bazujące na innowacjach i wiedzy nowoczesne metropolie i regiony – określane często mianem globalnych. Z kolei efekt zamknięcia powoduje, że atrakcyjność alternatywnych lokalizacji poprzez koszty porzucenia tych nielicznych maleje. Sam efekt sieci związany jest bezpośrednio z barierą wyjścia (*entry barriers*), tzn. przystępując do danej sieci, mamy możliwość korzystania z określonego pakietu usług i produktów. W poziomie i tempie rozwoju w poszczególnych krajach i regionach występuje duże zróżnicowanie, co jest efektem znacznej koncentracji działalności gospodarczej w przestrzeni⁴. Według Castellsa obecne procesy faworyzują jedne regiony, wykluczając inne (nawet całe kraje), które nie przedstawiają określonej wartości w globalizującym się świecie, ulegając wykluczeniu. Castells określa te obszary mianem „czwartego świata”⁵. S.L. Parente i E.C. Prescott w teorii ewolucji międzynarodowego poziomu dochodów z roku 2003 wskazują, że postawą różnicującą poszczególne gospodarki jest efektywność wykorzystania dostępnej wiedzy⁶. W rezultacie określone miejsca stają się atrakcyjne dla podejmowania działalności gospodarczej z punktu widzenia efektów zewnętrznych, które uzewnętrzniają się w korzyściach skali.

Nowe reguły gospodarcze przejawiają się przejściem od produkcji masowej do produkcji elastycznej, nakierowanej na określonego zindywidualizowanego odbiorcę (rynek), w którym jakość odgrywa istotną rolę. Ekonomię skali (*economies of scale*) zastąpiła ekonomia różnorodności (*economies of scope*). M. Castells wskazuje, że tak jak okres masowej produkcji miał swój archetyp, tj. Forda T, a w zasadzie sposób organizacji pracy przy jego produkcji, tak gospodarce sieciowej można przypisać model Cisco jako globalny sieciowy model biznesu⁷. Sieć tworzy w efekcie podstawy nowych reguł w gospodarce, do najważniejszych z nich zalicza się takie jak:

³ F. Masahisa, P. Krugman, A. J. Venables, *The Spatial Economy: Cities, Regions, and International Trade*. Cambridge 1999, Mass.: MIT Press,

⁴ T.S. Gomułka, *Mechanizmy i źródła wzrostu gospodarczego w świecie*, [w:] R. Rapacki (red.), *Wzrost gospodarczy w krajach transformacji. Konwergencja czy dywergencja?* PWE, Warszawa 2009, s. 21.

⁵ M. Castells, *Koniec tysiąclecia*, PWN, Warszawa 2009, s. 337.

⁶ http://www.minneapolisfed.org/research/prescott/papers/Unified_Theory.pdf.

⁷ M. Castells, *Spoleczeństwo sieci...*, s. 173.

- ciągły dostęp i odpowiedź zwrotna w czasie rzeczywistym (*instantaneous access and feedback*),
- bieżąca konfiguracja oferty do indywidualnych potrzeb klientów (*customized products and services*),
- jednoczesna obecność w wielu miejscach (*simultaneously presence in different places – ubiquity*).

Ostatni kryzys wskazał, że w gospodarce skończył się czas sprawdzonych rozwiązań, czyli działań powtarzalnych, sztamponowych, opartych na sprawdzonych powszechnie wzorcach, obecnie podstawą stają się przedsięwzięcia o charakterze kreatywnym, niosące w sobie duży element innowacyjności. Zagrożenie niesie rutyna, która powoduje, że powtarzalne działania nie są dostosowane do zmieniających się warunków, dlatego w każdej sytuacji, bazując na własnej wiedzy, trzeba szukać rozwiązań niestandardowych, które często odbiegają od przyjętego wzorca, a dodatkowo nie są możliwe do wartościowania, przynajmniej w pierwszej fazie ich tworzenia. Przy czym nie bez znaczenia jest tutaj kooperacja różnych jednostek i osób, gdyż rozwiązania kreatywne, innowacyjne powstają w procesie wieloaspektowej interakcji. Najlepszym obszarem wydaje się region, gdyż bliskość położenia, związki kulturowe, podobne wartości, zaufanie stanowią najlepszą podstawę do rozwoju różnorodnych elastycznych powiązań o charakterze poziomym (niezhierarchizowane), w których zachodzą interakcje będące podstawą tworzenia innowacji.

Według dokumentu *Polska 2030. Wyzwania Rozwojowe* podstawą rozwoju staje się „kapitał intelektualny Polski to ogół niematerialnych aktywów ludzi, przedsiębiorstw, społeczności, regionów i instytucji które, odpowiednio wykorzystane, mogą być źródłem obecnego i przyszłego dobrostanu kraju”⁸. Komponentami jego są: kapitał – ludzki, społeczny, strukturalny, relacyjny⁹. W tym dokumencie podnosi się też kwestię tzw. kapitału rozwojowego, który jest rozumiany jako „kapitał o charakterze sieciowym, oparty na więziach sięgających poza krąg najbliższych kontaktów. To wreszcie zdolność do nieszablonowego, kreatywnego działania – samodzielnie i razem. Społeczeństwo o silnym kapitale rozwojowym charakteryzują otwartość na postawy, poglądy i pomysły innych, zdolność do współpracy oraz innowacyjność i kreatywność – ważna nie tylko jako podstawowy czynnik rozwojowy społeczeństw opartych na wiedzy, ale także jako zdolność pozwalająca funkcjonować w stale zmieniającym się świecie”¹⁰.

Proces formowania się współcześnie horyzontalnych systemów elastycznej specjalizacji (zwanym powszechnie sieciami gospodarczymi) jest bez wątpienia odbiciem przestrzennego kształtowania się gospodarki opartej na wiedzy, a przejawia się w zastępowaniu w gospodarce pionowych relacji powiązaniami i oddziaływaniami

⁸ *Polska 2030. Wyzwania Rozwojowe*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa, lipiec 2009, s. 206.

⁹ Tamże, s. 207.

¹⁰ Tamże, s. 339.

poziomymi. Jedną z istotniejszych cech współczesnej gospodarki jest nasilająca się intensywność tych zmian oraz towarzyszący temu procesowi wzrost turbulencji i niepewności (prawo entropii). Zmiany te występują we wszystkich dziedzinach życia społeczno-ekonomicznego.

Reasumując dotychczasowe rozważania, można stwierdzić, że sama koncepcja tworzenia się nowej gospodarki jako nowego paradygmatu gospodarowania (określanego także mianem postfordyzmu) oparta jest na takich podstawowych wyróżnikach, jak¹¹:

- akceleracja tworzenia wiedzy,
- wzrost znaczenia kapitału niematerialnego,
- innowacyjność jako działalność priorytetowa,
- rewolucja w zasobach wiedzy.

Według A. Kuklińskiego ta nowa gospodarka opiera się na założeniach, iż wiedza przekształca się w stymulatora rozwoju gospodarki, jak i społeczeństwa na skalę dotychczas nieznaną, przy czym między tymi dwiema kategoriami istnieje sprzężenie zwrotne, które przekształca się w mechanizm wzajemnego wzmacniania, a w efekcie w wyniku integracji różnych mechanizmów rozwoju dokonuje się transformacja krajów wysoko rozwiniętych¹². W tym kontekście należy się zgodzić z D. Bellem, który stwierdził, że „najistotniejsze w społeczeństwie poprzemysłowym jest to, że wiedza i informacja stały się źródłem strategii i przemian społeczeństwa, czyli tym samym co kapitał i praca w społeczeństwie przemysłowym (...)”¹³.

Kształtowanie się tych przemian na przełomie wieków zostało dostrzeżone przez rządy wielu krajów, oczywiście przede wszystkim wysoko rozwiniętych, gdyż tam te zmiany zaistniały najpierw. Władze tych państw rozpoczęły prowadzenie polityki sprzyjającej kumulowaniu się pozytywnych procesów i ich wzmacnianiu na swoim terytorium, a z drugiej strony niwelowaniu barier i zagrożeń. Przykładem mogą być wytyczne Unii Europejskiej oraz grupy najbogatszych krajów, tzw. G-7, dotyczące kształtowania się współczesnego nowoczesnego społeczeństwa, które postulują¹⁴:

- powszechny dostęp do podstawowych technik komunikacyjnych,
- otwartość sieci,
- umiejętność wzajemnego kontaktowania się i przetwarzania danych,
- pełna kompatybilność, bez względu na miejsce pobytu,
- warunki do konkurowania.

Oczywiście podstawowym elementem, który należy zmieniać i który zarazem jest bardzo trudno kształtowalny, jest społeczeństwo. Wynika to z tego, że podatni

¹¹ R. Rózga Luter, *Gospodarka oparta na wiedzy a rozwój regionalny na przykładzie regionu środkowego Meksyku*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2004, nr 1(15).

¹² A. Kukliński, *O nowym modelu polityki regionalnej – artykuł dyskusyjny*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2003, nr 4(14).

¹³ D. Bell, *Technika łączności*, [w:] *Przegląd zagranicznej literatury prognostycznej*, Komitet PAN Polska 2000, Wrocław-Warszawa 1983.

¹⁴ *Edukacja obywatelska. Słownik encyklopedyczny*, Europa, Wrocław 1999.

na zmiany są przede wszystkim ludzie młodzi i wykształceni, natomiast konserwatyzm i postawę zachowawczą prezentują ludzie starsi i o niskim wykształceniu oraz mieszkańcy obszarów wiejskich. Dlatego należy zwrócić uwagę na te zjawiska, które stanowią podstawę tych zmian. Do zasadniczych czynników dynamizujących współczesne społeczeństwa zalicza się¹⁵:

- rozdzielenie czasu i przestrzeni,
- mechanizmy wykorzeniające,
- refleksyjność instytucjonalną.

W odniesieniu do poprzednich uwag na temat nowej gospodarki należy podkreślić, że amalgamat różnych systemów jest permanentną cechą gospodarki zarówno światowej, krajowej, jak i przede wszystkim regionu. Oznacza to, że nowe reguły gospodarowania występują tylko w wybranych miejscach, a nie równocześnie na całym świecie, aby więc prowadzić rzetelne i odpowiedzialne badania nad tymi procesami, ich przenikaniem, trzeba się posługiwać wymiarem przestrzennym. W efekcie w określonym czasie w przestrzeni występują więc różne systemy gospodarcze – od najstarszych (pierwotnych) do najnowszych – w różny sposób traktujące zasoby endogeniczne regionu.

Jak wynika z rozważań na temat nowej gospodarki, jednym z istotniejszych jej przejawów jest kształtowanie się elastycznych, wybitnie horyzontalnych struktur gospodarczych, powszechnie określanymi mianem sieci gospodarczych. Przy czym należy zaznaczyć, że bez przestrzeni nie można badać sieci. Co do samych sieci, to nie mają one centrum i jako archetyp wszelkiego typu połączeń mają właśnie wymiar przestrzenny. W literaturze wskazuje się na wiele przyczyn i źródeł ich powstania oraz ich cechy, z których istotniejsze są wymienione poniżej:

- Rozwój sieci wynika ze zróżnicowania działalności gospodarczej, pogłębiającej się pod wpływem nowych technologii, zróżnicowania się potrzeb konsumentów i wytwórców, podziału pracy, umiędzynarodowienia i globalizacji gospodarki.
- Elastyczna specjalizacja produkcji, która lepiej dostosowuje się do zmieniającego się popytu i wartości kulturowych, wypiera standardową produkcję masową.
- Zaspokojenie wyspecjalizowanego popytu nie jest możliwe bez kooperacji, która umożliwia rozpoznanie nowych potrzeb i ich pobudzenie. Horyzontalne powiązania obniżają także koszty zarządzania jakością, ograniczając handlowe doradztwo i kształcenie pracowników przez zewnętrznych konsultantów.
- Poprzez łączenie zasobów i doświadczenia osiąga się większe korzyści skali. Sieci stwarzają warunki do wymiany informacji i doświadczeń w dziedzinie jakości oraz uzyskiwania przez partnerów praktycznej wiedzy, która może być stosowana w ich organizacjach.

¹⁵ M. Priveli, *Funkcja metropolitalna a proces globalizacji*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2004, nr 4(14).

- Doświadczenia wskazują, że niemałą rolę mają tu do odegrania władze lokalne, instytucje publiczne i prywatne oraz duże przedsiębiorstwa. Najbardziej innowacyjne firmy już działają w silnej kooperacji z ośrodkami naukowymi i badawczymi oraz z innymi firmami, najbardziej innowacyjne zaś i bogate regiony to te, gdzie władze publiczne motywują oraz inspirują takie powiązania.
- Powodują one szybsze upowszechnianie się wiedzy, a tym samym stymulują innowacje, których pozytywny wpływ na tworzenie się nowych relacji w przestrzennym rozwoju społeczno-gospodarczym jest zauważalny.
- Warunkiem skuteczności każdej sieci jest jej jawność. Sieci powinny być łatwe do zidentyfikowania, znane i otwarte bez względu na to, czy będą one formalne, czy nieformalne.
- Logika sieci odrzuca sztywność, zamknięte struktury, uniwersalne schematy, centralne władze i ustalone wartości. Oferuje natomiast pluralizm, różnicę, niejednoznaczność, niekompletność, przypadkowość i wielość.
- Cechy te przyczyniają się do postępującej dominacji sfery niematerialnej nad światem materialnym.

Należy też wskazać, że obserwujemy postępujący proces samoopptymalizacji sieci, polegający na zmniejszaniu się wielkości węzłów przy równocześnie gwałtownie wzrastającej liczbie połączeń. Kiedy liczba węzłów sieci zwiększa się arytmetycznie, wartość sieci rośnie wykładniczo (jest to tzw. efekt faksu). Przy czym, jak już zaznaczono, sam proces formowania się współcześnie sieci gospodarczych jest odbiciem przestrzennym kształtowania się gospodarki opartej na wiedzy, a przejawia się w zastępowaniu pionowych relacji poziomymi (horyzontalnymi). Cechą charakterystyczną jest także to, że sieci powodują szybszy przepływ różnego rodzaju wartości (materialnych i niematerialnych), w tym także innowacji. W tej postaci są one instrumentem grupowego i dlatego łatwiejszego uczenia się poprzez sprawniejsze nabywanie wiedzy w procesie absorpcji innowacji. Należy także pamiętać, że wysokospecjalizacyjna wiedza nie jest dostępna bezpośrednio na rynku, a ewentualne koszty jej pozyskania są ogromne, dlatego jedynym możliwym sposobem nabycia (dostępu do) tejże wiedzy jest przystąpienie do sieci. Fakt ten w praktyce powoduje, że funkcjonowanie sieci jest mniej kosztowne niż nabywanie wiedzy i umiejętności na zewnątrz, m.in. w formie bezpośredniej (np. zakup licencji lub patentu) czy pośredniej (np. zatrudnianie konsultantów czy doradców z zewnątrz). Należy przy tym podkreślić, że w sieciach obserwuje się zjawisko dynamizowania procesu dyfuzji innowacji, czego efektem jest tworzenie się tzw. sieci innowatorów, w których ważne jest występowanie, oprócz skodyfikowanych formalnie norm i specyfikacji działalności, powiązań nieformalnych, porównywalnych i bazujących na tzw. cichej wiedzy (*tacit knowledge*)¹⁶ poszczególnych firm. Tworzące się w takim procesie sieci innowacyjne to swoista forma zorganizowanych relacji między partnerami procesu

¹⁶ C. Freeman, *Network of innovators: a synthesis of research issues*, „Research Policy” 1991, no. 20(5), s. 499-514.

innowacyjnego, które przez swoje trwanie, a zarazem otwartość uruchamiają proces indywidualnego i zbiorowego uczenia się, czego ostatecznym wyrazem jest efekt synergii, w znacznym stopniu warunkujący kreatywny rozwój całości¹⁷.

Nowym pojęciem towarzyszącym tym zmianom jest określenie „przestrzeń fal”, przez które rozumiane jest uzależnienie gospodarki w coraz większym stopniu od natężenia i rytmu przepływających fal w sieciach. Organizacja sieciowa, stając się nową formą struktury regionu, oddaje tendencje wynikające ze wzrastającej różnorodności i efektywności w jego gospodarce¹⁸. Wynika to z faktu, że struktura sieciowa pozwala osiągnąć znaczną przewagę w stosunku do struktur zhierarchizowanych poprzez¹⁹:

- większą liczbę kanałów ułatwiających nabywanie wiedzy i w konsekwencji uczenie się; w kanałach tych tworzy się wiedza fachowa przekładana potem na innowacje, same te połączenia zaś przyrastają lawinowo,
- korzyści skali – sieci obniżają koszty ponoszone przez poszczególne jednostki funkcjonujące w nich, szczególnie ważne jest to w wypadku dużych nakładów na B+R i ryzyka związanego z tą działalnością, gdy rozkładają się one na wiele podmiotów rozprzestrzenianie się wiedzy w sieci ulega intensyfikacji,
- korzyści różnorodności – łączenie wiedzy zwiększa dostęp do nowych rynków, często o charakterze nisz, przy równoczesnym zapewnieniu wysokiej jakości,
- elastyczność i rozkładanie ryzyka – sieci poprzez kumulację wiedzy w łatwiejszy sposób radzą sobie z zagrożeniami i zawirowaniami mającymi miejsce na rynku.

Formowanie się sieci gospodarczych we wszystkich skalach przestrzennych współczesnej gospodarki jest więc także wyrazem zastępowania zbiurokratyzowanej organizacji pionowej przez poziome relacje²⁰. Rozwój tych sieci wynika ze różnicowania działalności gospodarczej, pogłębiającej się pod wpływem nowych technologii, różnicowania się potrzeb konsumentów i wytwórców, podziału pracy, umiędzynarodowienia i globalizacji gospodarki²¹. Należy się zgodzić z M. Castellsem, że w obliczu kryzysu organizacji przy szybkich i turbulentnych zmianach warunków technologicznych to sieci, a nie firmy stają się efektywnie działającymi jednostkami w gospodarce opartej na wiedzy²². W efekcie pojawia się nowy rodzaj organizacji

¹⁷ I. Pietrzyk, *Rekonwersja gospodarki regionalnej w świetle nowych koncepcji rozwoju regionalnego*, [w:] *Rozwój i restrukturyzacja gospodarki regionalnej*, Wydawnictwo AE, Kraków 1996, s. 13.

¹⁸ Zob. szerzej B. Gruchman, *Geneza innowacyjnego paradygmatu rozwoju regionalnego*, [w:] M. Klamut, L. Cybulski (red.), *Polityka regionalna i jej rola w podnoszeniu konkurencyjności regionów*, Wydawnictwo AE, Wrocław 2000, s. 117.

¹⁹ A. Olechnicka, *Region peryferyjny w gospodarce informacyjnej*, Scholar, Warszawa 2004, s. 37.

²⁰ R. Domański, *Przestrzenna transformacja gospodarcza*, PWN, Warszawa 1997, s. 94.

²¹ R. Domański, *Gospodarka przestrzenna*, PWN, Warszawa 2002, s. 199.

²² M. Castells, *The Information Age. Economy, Society and Culture*, vol. I: *The Rise of The Network Society*, Blackwell Publishers, Oxford 1998, s. 171.

gospodarczej zwanej przedsiębiorstwem sieciowym (*network enterprise*), w którym poszczególne elementy sieci mogą należeć do różnych przedsiębiorstw, co jest wynikiem rozmywania się granic między organizacją a otoczeniem. Powoduje to, że rozpatrywanie innowacji przez pryzmat jednego wyizolowanego przedsiębiorstwa staje się nieefektywne, gdyż powstają one w sieci, gdzie na wiele sposobów współpracują ze sobą różne organizacje i instytucje, przybierając postać mikroekonomicznych lokalnych powiązań w przestrzeni. Przy czym atrybutem każdej sieci jest umiejscowienie jej w zasobach i relacjach określonego regionu, zarówno społecznych, instytucjonalnych (określanych często mianem regionalnych systemów innowacji²³), jak i gospodarczych. Jest to związane ze zjawiskiem zakorzenienia (*embeddedness*²⁴) sieci w regionie i przyjęcie przez nią elementów i relacji specyficznych dla niego. Dotyczy to endogenicznych zasobów regionu, na które składają się zarówno te materialne, jak i niematerialne, szczególnie tych mających charakter unikatowych i stanowiących źródło przewagi konkurencyjnej regionu na rynku. W tym kontekście wyróżnia się *social embeddedness*, które wiąże się ze zjawiskami niepoddającymi się kwantyfikacji, a występującymi w społeczności regionalnej, takimi jak przedsiębiorczość, postawy innowacyjne, kapitał społeczny, zaufanie, wzorce postaw, samoidentyfikacja itp. Drugim ważnym pojęciem jest *institutional embeddedness*, odnoszące się do instytucji badawczo-rozwojowych czy finansowych. W efekcie zjawisko *embeddedness* powoduje, że w regionie zaciera się granica między przedsiębiorstwem a otoczeniem. Tylko regiony, w których występują trwałe elementy gospodarki opartej na wiedzy, w tym regiony uczące się, mogą tworzyć sieci jako sposób na dostosowanie się do zmieniających się warunków. Region, w którym następuje kształtowanie się sieci, podlega nowej logice organizacyjnej. W każdej dziedzinie życia społeczno-gospodarczego zaczynają dominować formy elastycznych powiązań sieciowych, które sprzyjają tworzeniu się innowacji, co w efekcie powoduje kumulowanie wiedzy. Jednak należy pamiętać, że sieci stanowią swoistą społeczną umiejętność, tzn. że społeczność regionu musi być zdolna do dzielenia się pomysłami, informacjami, zasobami, co przekłada się na polepszenie wydajności. Taką społeczną umiejętność do tworzenia sieci można co prawda nabyć, wymaga to jednak nie tylko dużego wysiłku edukacyjnego, ale i zmian mentalnościowych oraz tworzenia nowych wzorców zachowań i postaw.

Co istotne, to właśnie w regionie określanym mianem uczącego się następuje zinternalizowanie²⁵ się potencjału kumulowanego w sieciach poprzez m.in. możliwość komplementarnego korzystania z zasobów w ramach istniejącej i rozwijanej koope-

²³ W ramach tego systemu instytucje, współpracując w sieci, dążą do komercjalizacji wiedzy czy też wyników badań.

²⁴ L. Wojtasiewicz, *Polityka rozwoju regionu wobec bezpośrednich inwestycji zagranicznych*, [w:] M. Klamut (red.), *Polityka ekonomiczna, współczesne wyzwania*, PWN, Warszawa 2007, s. 310.

²⁵ Internalizacja – uwewnętrznienie, przyswajanie sobie w okresie rozwoju, świadomie albo nieświadomie, norm, wartości, poglądów, zasad społecznych, zahamowań, motywów działania, wzorców kulturowych (rodziców, grupy społecznych itp.), funkcjonujących później jako system indywidualny.

racji. Należy jednak pamiętać, że, jak już podkreślano, tworzenie się sieci w regionie jest procesem o charakterze selektywnym, tzn. dokonuje się z różnym natężeniem w różnych punktach przestrzeni regionu. Obszary, które mają odpowiednie zasoby wiedzy oraz kapitału, w tym kapitału ludzkiego o najwyższych kwalifikacjach, stają się liderami w tym procesie oraz miejscem, gdzie powstają węzły w sieci (są to zazwyczaj duże ośrodki miejskie o nowoczesnej strukturze). Tworząca się w tych warunkach nowa struktura przestrzeni regionu jest, z jednej strony, nową jakością, ale z drugiej, charakteryzuje się nieciągłością. To oznacza, że poza obszarami kumulowania się działalności społeczno-gospodarczej w przestrzeni regionu mogą się znajdować tereny nieobjęte siecią, czyli niekorzystające ze zjawiska synergii tam występującej. Takie funkcjonowanie sieci w przestrzeni regionu wydaje się zjawiskiem naturalnym, z tym że wykluczenie z sieci konkretnego obszaru nie jest trwałe. Jest to zgodne z logiką sieci, która jest zmienna, a przemiany następują w sposób skokowy, co powoduje, że obszary dotychczas nieatrakcyjne w sposób gwałtowny mogą stać się w przyszłości pożądanymi elementami sieci, np. ze względu na swój unikatowy charakter, walory lokalizacyjne czy też z innych dzisiaj nieoznaczonych przyczyn. Ważniejsze jest, aby region jako całość był zdolny poprzez swój innowacyjny charakter oraz unikatowy potencjał stworzyć podstawy do zaistnienia sieci i w przyszłości w pełni korzystać z jej dobrodziejstw.

Na zakończenie tych rozważań należy zauważyć, że współcześnie coraz silniej lansowana jest idea zrównoważonego rozwoju, czyli takiego modelu rozwoju, który zakłada racjonalizację wykorzystania zasobów naturalnych dla zapewnienia możliwości rozwoju przyszłym pokoleniom. Wątpliwe jest, by rozwój zrównoważony mogli wdrażać ekonomiści niewyposażeni w elementarne zasoby wiedzy z zakresu ekonomiki regionalnej (np. dotyczące przestrzeni, środowiska czy zasobów)²⁶.

Literatura

- Bell D., *Technika łączności*, [w:] *Przegląd zagranicznej literatury prognostycznej*, Komitet PAN Polska 2000, Wrocław–Warszawa 1983.
- Castells M., *Koniec tysiąclecia*, PWN, Warszawa 2009.
- Castells M., *Spoleczeństwo sieci*, PWN, Warszawa 2008.
- Castells M., *The Information Age. Economy, Society and Culture*, vol. I: *The Rise of The Network Society*, Blackwell Publishers, Oxford 1998.
- Domański R., *Gospodarka przestrzenna*, PWN, Warszawa 2002.
- Domański R., *Przestrzenna transformacja gospodarcza*, PWN, Warszawa 1997.
- Edukacja obywatelska. Słownik encyklopedyczny*, Europa, Wrocław 1999.
- Freeman C., *Network of innovators: a synthesis of research issues*, „Research Policy” 1991, no. 20(5).
- Gomułka S., *Mechanizmy i źródła wzrostu gospodarczego w świecie*, [w:] R. Rapacki (red.), *Wzrost gospodarczy w krajach transformacji. Konwergencja czy dywergencja?* PWE, Warszawa 2009.

²⁶ S. Korenik (red.), *Wprowadzenie do geografii politycznej i gospodarczej*, Wydawnictwo AE, Wrocław 2006.

- Gomułka T.S., *Mechanizmy i źródła wzrostu gospodarczego w świecie*, [w:] R. Rapacki (red.), *Wzrost gospodarczy w krajach transformacji. Konwergencja czy dywergencja?* PWE, Warszawa 2009.
- Gruchman B., *Geneza innowacyjnego paradygmatu rozwoju regionalnego*, [w:] M. Klamut, L. Cybulski (red.), *Polityka regionalna i jej rola w podnoszeniu konkurencyjności regionów*, Wydawnictwo AE, Wrocław 2000.
- http://www.minneapolisfed.org/research/prescott/papers/Unified_Theory.pdf.
- Korenik S. (red.), *Wprowadzenie do geografii politycznej i gospodarczej*, Wydawnictwo AE, Wrocław 2006.
- Kukliński A., *O nowym modelu polityki regionalnej – artykuł dyskusyjny*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2003, nr 4(14).
- Masahisa F., Krugman P., Venables A.J., *The Spatial Economy: Cities, Regions, and International Trade*, Mass.: MIT Press, Cambridge 1999.
- Olechnicka A., *Region peryferyjny w gospodarce informacyjnej*, Scholar, Warszawa 2004.
- Pietrzyk I., *Rekonwersja gospodarki regionalnej w świetle nowych koncepcji rozwoju regionalnego*, [w:] *Rozwój i restrukturyzacja gospodarki regionalnej*, Wydawnictwo AE, Kraków 1996.
- Polska 2030. Wyzwania Rozwojowe*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa lipiec 2009.
- Priveli M., *Funkcja metropolitalna a proces globalizacji*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2004, nr 4(14).
- Rózga Luter R., *Gospodarka oparta na wiedzy a rozwój regionalny na przykładzie regionu środkowego Meksyku*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2004, nr 1(15).
- Wojtasiewicz L., *Polityka rozwoju regionu wobec bezpośrednich inwestycji zagranicznych*, [w:] M. Klamut (red.), *Polityka ekonomiczna, współczesne wyzwania*, PWN, Warszawa 2007.

REGION AND A FORMATION OF NEW ECONOMIC REALITIES

Summary: The article presents issues related to the formation of new economic realities. Particular attention is paid to the development of knowledge-based economy and the formation of economic networks. The article also shows basic factors which make modern societies more dynamic.